

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

DETERMINANTS OF ENSURING THE BUDGET SECURITY OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

У статті розглянуто теоретико-методичні підходи до визначення сутності бюджетної безпеки держави в умовах динамічної трансформації фінансових відносин. Проведено аналіз динаміки загальної суми державного та гарантованого державою боргу, як одного з ключових індикаторів стану бюджетної безпеки держави. На підставі узагальнення існуючих підходів до трактування категорії «бюджетна безпека держави» наведено її авторське трактування та обґрунтовано необхідність її виокремлення. Запропоновано сукупність принципів забезпечення бюджетної безпеки держави. З урахуванням наявних макроекономічних тенденцій функціонування національної економіки висвітлена парадигма забезпечення її бюджетної безпеки в умовах трансформації фінансових відносин. Обґрунтована необхідність удосконалення механізму забезпечення бюджетної безпеки держави.

Ключові слова: безпека, бюджетна безпека, принципи бюджетної безпеки держави, парадигма, державні фінанси, фінансова система.

В статье рассмотрены теоретико-методические подходы к определению сущности бюджетной безопасности государства в условиях динамических трансформаций финансовых отношений. Проведен анализ динамики общей суммы государственного и гарантированного государством долга, как одного из ключевых индикаторов состояния бюджетной безопасности государства. На основании обобщения существующих подходов к трактовке категории «бюджетная безопасность государства» приведена ее авторская трактовка и обоснована необходимость ее выделения. Предложенная совокупность принципов обеспечения бюджетной безопасности государства. С учетом имеющихся макроэкономических тенденций функционирования национальной

экономики освещена парадигма обеспечения ее бюджетной безопасности в условиях трансформации финансовых отношений. Обоснована необходимость совершенствования механизма обеспечения бюджетной безопасности государства.

Ключевые слова: безопасность, бюджетная безопасность, принципы бюджетной безопасности государства, парадигма, государственные финансы, финансовая система.

The article considers theoretical and methodological approaches to determining the essence of budget security of the state in terms of dynamic transformation of financial relations. An analysis of the dynamics of the total amount of public and state-guaranteed debt, as one of the key indicators of the state budget security. Based on the generalization of the existing approaches to the interpretation of the category "budget security of the state", its author's interpretation is given and the necessity of its separation is substantiated. It is substantiated that the budget security of the state is its financial capacity to ensure effective balancing of own revenues and expenditures in order to stimulate the expanded reproduction of the real sector of the economy, compliance with social standards of society, increase competitiveness and guarantee its financial and economic security. The set of principles of ensuring budgetary security of the state is offered, among which the following are allocated: priorities of national interests; balancing economic interests; global integration; systemic counteraction, legal regulation; systemic-synergistic influence; scientific substantiation; interdependence. Taking into account the existing macroeconomic trends in the functioning of the national economy, the paradigm of ensuring its budget security in the conditions of transformation of financial relations is highlighted.

Key words: security, budget security, principles of budget security of the state, paradigm, public finance, financial system.

УДК 336.71

Рибак С.О.

к.е.н., доцент, докторант
ДННУ «Академія фінансового управління»

Постановка проблеми. Реалізація економічної політики будь-якої держави спрямована на забезпечення довгострокового економічного зростання, необхідною передумовою якого є збільшення обсягів валового внутрішнього продукту, скорочення обсягів державного боргу, підвищення якості життя населення. Важливою умовою забезпечення такого зростання є збереження відповідного рівня бюджетної безпеки держави, як ключового індикатора фінансової самостійності держави. Все частіше проблема забезпечення бюджетної безпеки держави стає предметом наукових економічних дискусій, що обумовлено зростанням її ролі і впливу на забезпечення фінансової та економічної безпеки, визначення можливості гарантування високих стандартів життєзабезпечення суспільства.

Саме тому, важливим напрямом наукових досліджень є системне сприйняття детермінант забезпечення бюджетної безпеки держави в сучасних умовах, виявлення закономірностей їх розвитку, визначення ключових факторів, які визначають її поточний та майбутній стан.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичні та практичні дослідження шляхів забезпечення бюджетної безпеки держави в останні роки зазнали значної активізації. Різні аспекти проблеми забезпечення бюджетної безпеки держави стали предметом наукових дискусій багатьох вчених, до яких варто віднести таких: О. Барановський, О. Богма, О. Бондарук, Т. Бондарук, О. Бородій, З. Варналій, Т. Васильєва, О. Демнюк, Г. Ізотова, К. Захожай, Л. Зверук, Л. Коваль,

О. Колісник, Н. Корень, А. Кулінська, І. Макарчук, С. Онищенко, Н. Плешакова, Ю. Постоленко, О. Проказюк, А. Роговий, О. Рожко, Л. Сергієнко, Н. Ситник, О. Тарасова, С. Фролов та ін.

Мета статті. В умовах динамічних трансформацій фінансових відносин в економіці країни особливої актуальності набуває активізація зусиль спрямованих на забезпечення бюджетної безпеки держави. Метою статті є дослідження шляхів трансформації базових онтологічних уявлень забезпечення бюджетної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Суттєві трансформації фінансових відносин в державі характеризуються посиленням нестійкості та невизначеності динаміки соціально-економічних процесів, наслідками яких стало посилення дисбалансів соціально-економічного розвитку, що перешкоджає ефективному функціонуванню фінансової системи держави, негативно впливає на забезпечення належних умов життєдіяльності суспільства. Ігнорування обсягів та динаміки впливу зазначених процесів в системі управління держав-

ними фінансами посилює наявні ознаки системної кризи в економіці, а також може спричинити падіння темпів економічного розвитку, негативно позначитись на рівні економічної та бюджетної безпеки держави. Розбалансованість структурних показників соціально-економічного розвитку держави, надмірне зростання державного боргу та висока залежність економіки від зовнішніх кредиторів, висока питома вага тіньової економіки, суспільно-політична нестабільність та наявність військових дій, а також інші соціально-економічні деформації виступають загрозливими чинниками для бюджетної безпеки держави, таблиця 1.

Так, загальна сума державного та гарантованого державою боргу протягом 2014-2017 років збільшилась з 69,81 до 76,31 млрд. дол. США, що в абсолютному вимірі становить 6,5 млрд. дол. США, а темп росту яких становить 109,3 %. Дане зростання відбулось за рахунок збільшення державного боргу за відповідний період на 5,27 млрд. дол. США, абсолютне зростання гарантованого державою боргу становить 1,23 млрд. дол. США. В струк-

Таблиця 1

Динаміка загальної суми державного та гарантованого державою боргу за 2014-2017 рр.(млрд. дол.)

Показники	Роки			
	2014	2015	2016	2017
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	69,81	65,51	70,97	76,31
Темп росту до 2014 року (%)	100,0	93,8	101,7	109,3
Державний борг	60,06	55,59	60,71	65,33
Внутрішній борг	29,24	21,17	24,66	26,84
1. Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	29,06	21,06	24,57	26,76
2. Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами	0,18	0,11	0,09	0,08
Зовнішній борг	30,82	34,43	36,05	38,49
1. Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	10,72	14,06	13,68	14,52
2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	1,04	1,36	1,68	1,76
3. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	0,00	0,00	0,00	0,00
4. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	17,28	17,30	19,04	20,47
5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	1,78	1,70	1,65	1,75
Гарантований державою борг	9,75	9,91	10,26	10,98
Внутрішній борг	1,77	0,89	0,70	0,48
1. Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	1,37	0,68	0,59	0,32
2. Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами	0,40	0,21	0,12	0,16
3. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	0,00	0,00	0,00	0,00
Зовнішній борг	7,99	9,02	9,56	10,50
1. Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	2,54	5,87	7,02	8,18
2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	0,24	0,19	0,15	0,10
3. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	3,27	2,84	2,28	2,10
4. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	1,81	0,00	0,00	0,00
5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	0,12	0,11	0,11	0,12

Джерело: узагальнено автором за даними Міністерства фінансів України

турі державного та гарантованого державою боргу найбільшу питому вагу займають заборгованість за випущеними цінними паперами, а також заборгованість за позиками одержаними від міжнародних фінансових організацій.

Разом з тим, збільшення обсягів позикових фінансових ресурсів, які були залучені в економіку країни не дало відчутного позитивного ефекту для її розвитку, що загострює проблему забезпечення бюджетної безпеки держави, зростання ефективності використання державних фінансових ресурсів.

Враховуючи надзвичайно високий інтерес науковців та практиків до проблеми забезпечення бюджетної безпеки держави, дана категорія зазнала різних трактувань її змісту. Зважаючи на думку багатьох дослідників до розуміння сутності даної категорії, вважаємо за необхідне навести її авторське трактування, що обумовлено необхідністю виокремлення її ролі у забезпеченні можливостей розширеного відтворення реального сектору економіки. Так, бюджетна безпека держави це її фінансова спроможність забезпечувати ефективно збалансування власних доходів і видатків з метою стимулювання розширеного відтворення реального сектору економіки, дотримання відповідних норм соціальних стандартів життєдіяльності суспільства, підвищення конкурентоспроможності та гарантування її фінансової та економічної безпеки.

Серед основних принципів забезпечення бюджетної безпеки держави, на нашу думку, слід виділити наступні:

- пріоритетності національних інтересів – здійснення сукупності заходів спрямованих на забезпечення бюджетної безпеки держави повинно базуватись на гарантуванні збереження національних інтересів держави;

- збалансування економічних інтересів – дотримання інтересів всіх учасників процесу забезпечення бюджетної безпеки держави;

- глобальної інтеграції – налагодження взаємовигідного партнерства з міжнародними фінансовими інституціями лише за умови збереження існуючих пріоритетів забезпечення бюджетної безпеки держави;

- системної протидії – розробка інститутами влади комплексу заходів попередження можливих ризиків та загроз бюджетній безпеці держави, а також їх готовність і здатність до швидкого реагування та нівелювання наслідків даних загроз;

- правового регулювання – дотримання законодавчих та правових норм у процесі забезпечення бюджетної безпеки держави;

- системно-синергетичного впливу – забезпечення відповідного рівня бюджетної безпеки держави досягається кумулятивною дією всіх її суб'єктів та має зворотний синергетичний вплив

на рівень соціального-економічного розвитку країни, можливості національної економіки;

- наукового обґрунтування – передбачає побудову всієї системи забезпечення бюджетної безпеки держави з урахуванням наявних наукових підходів та адаптованого світового досвіду;

- взаємозалежності – стан бюджетної безпеки держави є результатом функціонування всіх учасників фінансової системи, як на рівні держави так і за її межами, при цьому на внутрішнє середовище забезпечення бюджетної безпеки постійно впливають чинники зовнішнього середовища та викликають відповідний вплив з її боку.

Принципові особливості сучасної економічної науки полягають у тому, що суперечності окреслюються в результаті трансформації фінансових відносин, зміні їх форм і структури та процесу функціонування національної економіки. Водночас тут присутній момент історичного обмеження знань, що спирається на попередню практику і здатний у кращому разі лише передбачити провідні тенденції економічного розвитку в майбутньому. Цим зумовлюється необхідність переорієнтації основних характеристик процесу розв'язання суперечностей бюджетної безпеки та формування якісно нового типу мислення, що знаходить своє концентроване відображення у понятті «парадигма».

Термін «парадигма» ввів в ужиток німецький позитивіст Г. Бергман для характеристики нормативності методології, але широко вживаним став завдяки працям американського філософа й історика Т. Куна, який писав: «Під парадигмами я розумію визнані всіма науковими досягненнями, які впродовж певного часу дають науковій спільноті модель постановки проблем та їх розв'язання» [5].

Сучасними авторами по-різному трактується термін «парадигма». Так, у Великому тлумачному словнику української мови зазначено, що «парадигма – це той чи інший приклад або показовий випадок концепції чи теоретичного підходу». В. Д. Базилевич та інші в «Історії економічних учень» дають таке визначення: «Парадигма (приклад, взірць) – панівний для певного історичного періоду у науковому співтоваристві усталений взірць, еталон мислення або постановки та вирішення проблеми, який уможливорює достовірність результатів наукового пошуку» [2].

Л. Абалкін трактує парадигму як «...систему ідей і уявлень, здатних розв'язати суперечності, що виникли в науці, дати пояснення накопиченому емпіричному матеріалу і відкрити шлях до подальшого поглиблення знань» [1].

В енциклопедичному словнику під парадигмою розуміють «...одну або кілька фундаментальних теорій, котрі користуються загальним визнанням і протягом певного часу спрямовують наукові дослідження» [4].

Наведені визначення поняття «парадигма» відображають усталений або показовий стан певної концепції чи теоретичного підходу до явищ, що є об'єктом дослідження, зокрема економіки або уже діючої економічної системи з характер-

ною для неї сукупністю економічних законів і категорій та орієнтовану на ідеали, які сповідує спільнота впродовж певного періоду. Водночас за характером розвитку економічних процесів, коли виникає потреба в осмисленні нових економічних

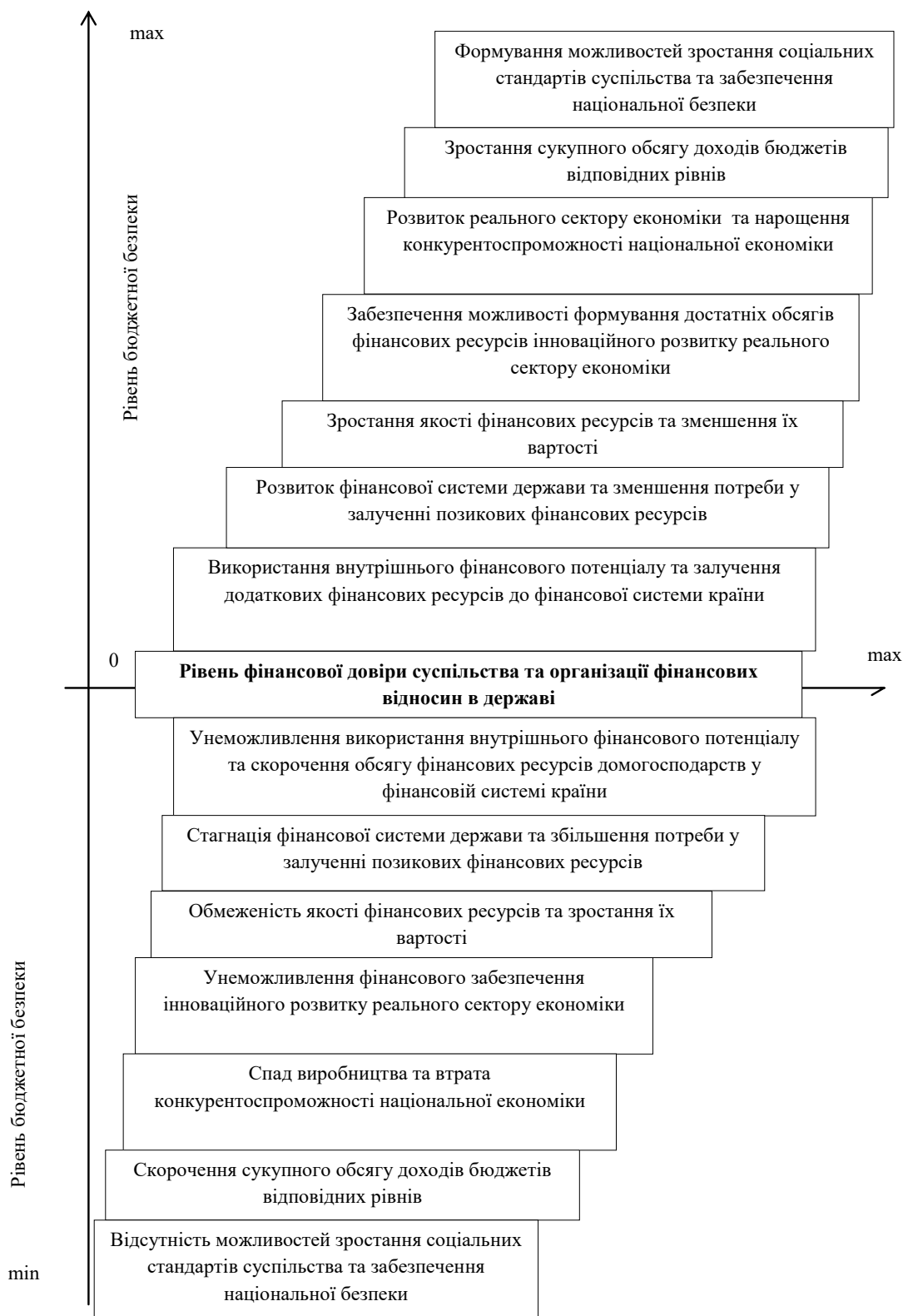

Рис. 1. Парадигма забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах трансформації фінансових відносин

відносин, досі невідомих і чітко не усвідомлених суспільством, завдання полягає в ідентифікації, їх узагальненні та сприянні належному функціонуванню. Саме загальні властивості нових підходів до системи ідей та уявлень щодо розв'язання суперечностей у розвитку економіки та формування якісно нового стилю мислення, оновлення методології й розуміння наукового апарату є змістом поняття сучасної економічної парадигми. За нової парадигми не відкидаються попередні знання функціонування економіки.

На нашу думку, парадигма бюджетної безпеки – це вихідна системно-концептуальна схема ідей та уявлень, спрямованих на розв'язання проблем, що виникають у науці та практиці з питань досягнення певного рівня бюджетної безпеки. Її мета – дати концентроване пояснення накопиченому емпіричному матеріалу і відкрити шлях для подальшого поглиблення знань та розвитку економіки суспільства. Деякі вчені розглядають парадигму як сукупність уявлень про суть справи й побудови відповідних механізмів регулювання економіки, адаптованих до нових умов. Водночас парадигма бюджетної безпеки – це цілісна теорія формування умов для дотримання оптимального рівня економічної безпеки, яку визнає і якої дотримується наукова спільнота. Нова парадигма бюджетної безпеки є основою для формування концепції забезпечення бюджетної безпеки держави, яка реалізується шляхом застосування механізму, націленого на створення умов для формування та розвитку економіки випереджаючого розвитку.

Нова парадигма бюджетної безпеки покликана забезпечувати оптимальний її рівень, з одночасним забезпеченням стимулювання переходу до економіки випереджального розвитку. Вона має відображати взаємозв'язок і взаємозумовленість політичних, соціально-економічних, міжнародних і світових процесів, рисунок 1.

Нова парадигма бюджетної безпеки як вихідна концептуальна модель ідентифікації і розв'язання проблем, що виникають у теорії і практиці забезпечення бюджетної безпеки, служить базою для формування політики та визначення сфери та векторності цілеспрямованого впливу механізму забезпечення бюджетної безпеки держави. Мотиваційна складова в концепції бюджетної безпеки держави в умовах трансформації фінансових від-

носин спрямована на зміну світогляду суспільства про можливості задоволення стратегічних потреб і пропонує нові форми та способи створення суспільного багатства.

Вплив мотиваційних механізмів спрямовується на суспільство і бізнес, а також на людину зокрема. Водночас система мотивації, що акумулює такі механізми, реалізується державою у формі прямих і непрямих методів регулювання та стимулювання. Ці засоби стимулювання сприяють переключенню типів поведінки економічних агентів з традиційних на інноваційні, прискорюючи тим самим переорієнтацію підприємницьких зусиль на продуктивну діяльність. Відмінною особливістю запропонованої парадигми бюджетної безпеки держави в умовах трансформації фінансових відносин є її здатність створювати додатковий потенціал для розвитку національної економіки, посилювати її конкурентоспроможність, позитивно впливати на рівень життя суспільства, а також гарантувати забезпечення національної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах необхідно чітко усвідомлювати реальні загрози економічним та національним інтересам України, визнати провідну роль бюджетної безпеки у формуванні передумов розвитку національної економіки. Перелік зазначених проблем актуалізує питання розвитку механізму забезпечення бюджетної безпеки держави, що дозволить здійснювати системний вплив на її рівень, шляхом виявлення ймовірних зовнішніх і внутрішніх загроз та їх попередження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бородій О. А. Управління бюджетною безпекою України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Чернігівський національний технологічний університет. Чернігів, 2015. 20 с.
2. В.Д. Базилевич Історія економічних учень: Підручник. – 3-є вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2006. – 610 с.
3. Корень Н. В. Бюджетна безпека як складова економічної безпеки: сутнісно-структурний аспект. Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 11(174). С. 59–62.
4. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1 / за ред. С.В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 616 с.
5. Ходаківський Є. І. Методологія наукових досліджень в парадигмі синергетики : [монографія] / Є. І. Ходаківський. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 340 с.